

הרב שלמה רפאל דייכובסקי

קברי צדיקים

מנהג והלכה
כהנים בקברי צדיקים
דעות המתירים והאוסרים
דברי סיוע

לע"נ בני הרב משה נתן זצ"ל
נלב"ע בדמי ימיו בכ"א באייר תשע"ז

מנהג והלכה

הב"ח (יורה דעה סוף סימן ריז) הביא תשובה מרבי חיים פלטיאל (תלמיד חבר של מהר"ם בן ברוך) שכתב: "על הנודרים לילך לבית הקברות, קצת היה נראה כדורש אל המתים. דכלב שנשתטח על קברי אבות (סוטה לד, ב) התפלל לשם במקום קדושה כדי שתהא תפילתו נשמעת... אי נמי, מי שביזה את המת ולכבודו משתטח על קברו (עיין שו"ע או"ח סימן תרו סע' ב לגבי בקשת מחילה בערב יום הכיפורים מאדם שנפטר). אך נשים ובני אדם שאינם יודעים זה, לא ידעתי הליכתם למה? ואני רגיל לפתוח להם בחרטה, ויתירו להם הנדר, ויתן לצדקה מה שהיה מוציא על הדרך". הב"ח עצמו לא הסכים לדבריו, וכתב: "מיהו כבר החזיקו ממנהג זה ואין מוחה, ויש לזה סמך בספר הזוהר (פרשת אחרי מות). ודוקא להשתטח על קברי אבות ולהתפלל לפניו יתברך על כל צרה שלא תבוא בזכות אבותיו הנקברים פה... ואין לשום מורה למנוע ולבטל מנהג זה".

בספר "חיי אדם" (הלכות ראש השנה סימן קלח דין ה) כתב שבערב ראש השנה יש נוהגים ללכת על הקברות, "ויהיה נזהר מאוד שלא ישם מגמתו להתפלל ולבקש מן המתים, שקרוב הדבר שיהיה בכלל דורש אל המתים, אלא שיתפלל לקב"ה שיעשה חסד בזכות הצדיקים המתים". אולם המהר"ם שיק (שו"ת או"ח סי' רצג) השיג על כך, וכתב שאין כאן חשש של דורש אל המתים, משום דברי הרמ"א בטור ובשו"ע יו"ד סימן קעט סע' יד. נחלקו שם הבית יוסף והרמ"א. הב"י כתב שאין הבדל בדורש אל המתים בין אם דורש אל הגוף או דורש אל הנשמה, "דאי דורש לגוף המת ממש בלא רוח - אטו גוף לחודיה מידי מששא אית ביה?". אולם הרמ"א בשו"ע שם כתב: "ויש מתירין אפילו לאחר מותו אם אינו משביע גופו של מת רק רוחו, דלא כבית יוסף". הש"ך בשו"ע שם (ס"ק טז) כתב שכן מבואר בזוהר בכמה מקומות. במהר"ם שיק ציין שבזוהר מבואר שכיון שצדיקים חיים וקיימים בנשמותיהם, אין התפילה על קברם כדורש אל המתים. על כן, הליכה לקברות צדיקים ודרישה לנשמותיהם אין בה איסור.

נקודה נוספת העלה המהר"ם שיק: חז"ל דרשו 'לא יהיה לך אלוהים אחרים על פני - שלא תהא קורא לא למיכאל ולא לגבריאל'. משמעות הדברים היא שאסור שיהיה לנו אמצעי (מתווך) בינינו ובין הקב"ה. אם כן, איך נתפלל שהאבות ימליצו בעדנו, הרי אסור גם לבקש דבר מן המלאכים! ואכן מטעם זה מחקו במחזורים מתקונים את נוסח הבקשות מן המלאכים בסדר תקיעות דמיושב. לכן פירש המהר"ם שיק, שכיון שהמתים מצטערים בצער החיים, אנו מודיעים צערנו למתים בכדי שיבקשו בשמים עבור עצמם שלא להצטער בגללנו, וממילא גם אנו נושעה. לשון המהר"ם שיק: "התורה לא אסרה אלא מליתן אלוקות לשום נברא, אפילו למלאך. ולכך אסור להתפלל אליהם שימליצו טוב עבורנו, שבזה נותן להם כוח ושררות. לא כן המתפלל על קברות הצדיקים שיתפללו בעדנו, אין נותן להם שררות בזה, אלא מודיע צערו להם שיצטערו עמו, ועל ידי זה בצערם יהיה תשועה לו, שבזכותם ירחם ה'. ועל כן אין לאסור תפילה זו".

ידועים דברי הרמב"ם בהקדמה לפרק חלק בסנהדרין. הרמב"ם מנה שם את שלושה עשר עיקרי האמונה, וכתב בין השאר: "היסוד החמישי: שהוא יתברך הוא הראוי לעובדו ולגדלו ולהודיע גדולתו ולעשות מצוותיו. ושלא יעשו כזה, למי שהוא תחתיו במציאות, מן המלאכים... אלא אליו בלבד יכוונו המחשבות ויניחו כל מה שזולתו. וזה היסוד החמישי הוא שהזהיר על עבודה זרה. ורוב התורה מזהרת עליו". במסכת סנהדרין (מד, ב) נאמר: "רבי יוחנן אמר, לעולם יבקש אדם רחמים שיהא הכל מאמצין את כוחו, ואל יהיו לו צרים מלמעלה". רש"י פירש: "יסייעוהו מלאכי השרת לבקש רחמים, ושלא יהו לו מסטינים מלמעלה". הרי לנו שזהו הנוסח היחיד המותר, ולא שום נוסח של פנייה למלאכים שיסייעו לו בתפילה לקב"ה. מטעם זה יצאו הקדמונים נגד הנוסח האמור בסליחות: "מכניסי רחמים הכניסו רחמינו לפני בעל הרחמים", ופירשו שהכוונה כדברי רש"י בסנהדרין שלא יקטרגו עלינו, ושיניחו לבקשותינו להגיע לקב"ה בלי קיטרוגים (ועיין בספר "מור וקציעה" ליעב"ץ, סימן ג). אולם בלבוש (או"ח סימן תקעט) לא חשש לכל זה, וכתב שבתפילה בבית הקברות יש לבקש כי בזכות המתים ירחם ה' עלינו.

מסקנת המהר"ם שיק שאין איסור בתפילה זו, אלא שראוי לכוון בה את הכוונות האמורות לעיל, דהיינו כדעת הלבוש שבזכות המתים ירחם ה' עלינו, או שהמתים ידעו על צערנו ויבקשו עבור עצמם וממילא נושעה אנחנו.

כהנים בקברי צדיקים

קיים דיון רחב בפוסקים אם מותר לכהנים לעלות על קברי צדיקים. כהנים אסורים להיטמא למת, האם איסור זה תקף גם בעליה לקברי צדיקים?

הדיון בנושא זה מתחיל בהלכות הבסיסיות של טומאת כהנים בזמן הזה. כיום כולנו טמאי מתים, כל אחד מאתנו נטמא במת או ב"חרב הרי הוא כחלל" או במי שנגע במת. כיון שכולנו בין כך וכך טמאי מתים, למה יהיה איסור על כהן להיטמא למת, הרי בין כך הוא טמא?

ואכן, דעת הראב"ד (הלכות נזירות פרק ה הלכה טו): "וכהנים בזמן הזה טמאי מת הן. ועוד, ואין עליהן חיוב טומאה. והמחייב אותם עליו להביא ראיה". בהגהות רבי עקיבא איגר (וכן בשו"ת רע"א תנינא סימן יח) כתב: "דעת הראב"ד בהשגות (הלכות אבל פרק ג הלכה ז) נראה, דאפילו איסור דרבנן ליכא. והכי משמע מדברי הראב"ד כאן במה שכתב והמחייב אותם עליו להביא ראיה, ובודאי לא שייך בזמן הזה חיוב מלקות. אלא דהכונה דליכא חיובא דאיסורא כלל שלא לטמאות. והמחייב אותם, היינו שמצריכים אותן, שמחייבים לפרוש מלהיטמא, עליו להביא ראיה". אבל דעת הרמב"ם, וכן דעת הרמב"ן בתורת האדם, שיש בכהנים שני איסורים: הראשון 'לנפש לא יטמא בעמיו', ואיסור נוסף 'על כל נפשות מת לא יבוא'. האיסור הנוסף נועד גם לכהן שכבר נטמא, שלא יסיף לבוא על נפשות מת. ואע"פ שאיסור זה נאמר בפרשת אמור על כהן גדול, למדים משם על כל הכהנים. ואכן כתב הרמב"ם (הלכות אבל פרק ב הלכה טו): "כהן שמת לו מת צריך להיזהר ולקוברו בסוף בית הקברות, כדי שלא יכנס לבית הקברות ולא יתטמא בקברות אחרים כשיקבור מתו". וכך כתב גם הרמב"ן ב"תורת האדם" (מובא במגדל עוז ברמב"ם אבל פרק ג הלכה ז): "ושמעין מהני שאין הכהנים נכנסים לבית הקברות לקבור מתים שלהם, שאפילו היה תפוס בהם בכניסה ובחיבורין... כשהוא פורש מהם לאחר קבורה נמצא מיטמא למתים, ואסור. לפיכך משפחות הכהנים עושין שכונת קברות שלהן בסוף בית הקברות, וכל כהן שמת לו מת קובר בסוף השכונה... אבל רבנו תם ז"ל היה מתיר כניסת כהנים לבית הקברות". גם הראב"ד משיג על הרמב"ם בהלכות אבל פרק ג הלכה ז.

גם השו"ע (יו"ד סימן שעג סעיף ז) פסק כרמב"ם: "אסור לכהן להיטמא למת אפילו בעת שמיטמא לקרוביו. לפיכך כהן שמת לו מת צריך ליהזר ולקוברו בסוף בית הקברות כדי שלא יכנס לבית הקברות ולא יטמא בקברות אחרים כשיקבור מתו". הרמ"א כתב על כך: "ודוקא לאחר שפירש ממתו, אבל בעוד שהוא עוסק במתו מותר לו ליטמאות גם לאחרים". ועיין בש"ך שם (ס"ק יב) שהביא מחלוקת אם אסור לו להיטמא לאחרים בהליכתו עם המת לקוברו, או שכל האיסור הוא רק בחזרתו, אבל בהליכתו כשעוסק במתו אין איסור.

ברור שביקורי קברים כאשר הכהן אינו עוסק בקבורת מתו אסורים לדעת הרמב"ם והשו"ע. על כן לדבריהם אין להתיר לכהנים לעלות ולהתפלל על קברי צדיקים. אבל לדעת הראב"ד יש מקום להתיר זאת לכהנים בזמן הזה, משום שכולנו טמאים. אציין

כי ב"שדי חמד" (מערכת ראש השנה) הביא דעות אחרות שמפרשות בראב"ד שהוא מדבר רק לגבי איסור תורה, אבל הראב"ד יסכים שיש איסור דרבנן.

למרות שנפסק בשו"ע כדעת הרמב"ם, ונאסר על כהנים בזמן הזה להיכנס לבית קברות או לאוהל המת אע"פ שכולנו טמאי מתים, הרי בטומאת מת דרבנן מקילים. כך שלדעת הראב"ד, בין אם נפרש שאין איסור כלל או שיש רק איסור דרבנן, יש מקום להקל, לפי מה שיבואר בהמשך.

בשו"ע (יו"ד סימן שסט סעיף א) נפסק: "וכן שדה שנחרש בו קבר ואין ידוע מקומו, וכל ארץ העמים, אסור לכהן ליטמא בהן". מדובר בגזירות חכמים על טומאת בית הפרס - שדה שנחרש בה קבר - וכן על ארץ העמים. רבי עקיבא איגר בגליון השו"ע שם מביא: "וכל ארץ העמים - ועכשיו לא נהגו לזיהר. ואולי יש להקל, מפני הפרנסה, כי היכי דשרי להציל מיד גוי (כדלקמן סימן שעב). אי נמי משום שכולנו טמאי מתים". הטעם האחרון הוא טעמו של הראב"ד שהובא לעיל. עניין מפני הפרנסה מתבסס על האמור בשו"ע סימן שעב, שכהן יכול להכנס לבית הפרס או ארץ העמים לישא אשה או ללמוד תורה. ועיין ברמ"א שכהן הנמצא בבית הפרס והוא ערום ילביש עצמו תחילה ואח"כ יצא, כי גדול כבוד הבריות בטומאה דרבנן.

ב"גליון מהרש"א" (רבי שלמה איגר) ציין סניף נוסף להקל, כיון שכהנים בימינו הם כהני חזקה בלבד, ואין להם כתב יחוס. וציין למש"כ בגליון בשו"ע יו"ד סימן שה סעיף ח וסעיף יח, שבפדיון הבן יש מקום להציע לכהן להחזיר את כסף הפדיון משום שהכהנים בימינו הם רק כהני חזקה. לכן מבחינת עשית המצוה והסרת הקדושה מן הבן הבכור יש מקום לתת את הכסף לכל כהן. אבל מבחינת דיני ממונות יתכן והכהן המקבל אינו כהן אמיתי, לכן יש מקום שיחמיר על עצמו ויחזיר את הכסף לאב הפודה (לא שהאב יתן לכהן מתנה על מנת להחזיר, אלא האב יתן לו במתנה גמורה, והכהן יחזיר לאחר מכן במתנה).

מתבאר, שאמנם אין פוסקים כראב"ד בענין טומאת כהנים, ומחמירים בה גם בימינו שכולנו טמאי מתים, אבל כאשר מצטרפים נימוקים נוספים, כגון טומאה דרבנן או צורך פרנסה, ניתן לצרף את דעת הראב"ד, וכן ניתן לצרף את עניין כהני חזקה כפי שהובא לעיל.

דעות המתירים והאוסרים

ה"פתחי תשובה" (יו"ד סימן שעב ס"ק ב) הביא את תשובת "בתי כהונה", שהביא את הדעות השונות. התשובה מובאת בקיצור בפתחי תשובה, אולם ב"שדי חמד" מערכת ראש השנה מובאת התשובה במילואה, וכן מובאים שם מקורות נוספים.

דעות המתירים: א. הגירסא המופיעה בזוהר פרשת וישלח: "צדיקי דמשתדלי באוריתא לא מסתאבא גופא דילהו (לא נטמא גופם) אלא הוא דכי (=טהור). כגון אליהו, דאשכחוהו רבנן בבי קברי ושאלו ליה: ולא כהן מר? (החכמים מצאו את אליהו בבית הקברות ושאלוהו, הרי אתה כהן, שהרי פינחס זה אליהו שהיה בנו של אלעזר בן אהרן הכהן). אמר להם, צדיקים לא מטמאים במיתתם, כדתנן ביום שמת רבי בטלה כהונה".

ב. דעת הראב"ד שהובאה לעיל, שכהנים בזמן הזה אינם אסורים להיטמא למת כיון שכולנו טמאי מתים, ואין כאן תוספת טומאה.

ג. הכהנים בזמן הזה הם כהני חזקה בלבד, ובעת הצורך ניתן להקל. עיין רמב"ם (איסורי ביאה פרק כ הלכות א-ב): "כל כהנים בזמן הזה בחזקה הם כהנים, ואינם אוכלים אלא בקדשי הגבול, והוא שתהיה תרומה של דבריהם, אבל תרומה של תורה וחלה של תורה אין אוכל אותה אלא כהן מיוחס". בנוסף, יתכן שבזמן הזה גם אין תוקף מוחלט לחזקה כי התבלבלו הדורות, ולא ניתן לסמוך על מוחזקות. בנוסף, עניין חזקה נאמר כאשר היה אי פעם מצב ודאי של כהונה לגבי אותו כהן, אז ניתן לומר שסומכים גם לאחר כמה דורות על אותו מצב שהיה בעבר. אבל כהנים של ימינו אין לדעת את מוצאם, ומנין לנו שאי פעם היה מצב ודאי של כהונה אצל אבותיהם ואמותיהם. כידוע, צריך גם ודאות לגבי האמא והסבתא, שמא התחללו במהלך הדורות הקודמים. ועיין בשו"ע יו"ד סימן שכב סעיף ה לעניין חלה של חו"ל שהיא דרבנן, שאין לתת אותה לכהן טהור קטן או גדול גם אם ברור שלא נטמא בטומאה היוצאת מגופו. וכתב הט"ז (ס"ק ה) והש"ך (ס"ק ט), שאין בזמן הזה כהן ודאי, גם אם מוחזק לכהן. ועיין מגן אברהם (שו"ע אורח חיים סימן תנו ס"ק ט) שאין לתת הפרשת חלה בפסח גם לכהן קטן שלא ראה קרי, כי אין לנו כהנים ודאים בזמן הזה, שמא נתחללה אמו. ועיין מנחת חינוך (מצוה שנו ומצוה שצב), שבחרמי כהנים וכן בפדיון הבן המגיע לכהן, יכול לזכות באופן סתמי את דמי הפדיון לכהן אמיתי, ואחר כך יתן את הכסף לכהן חזקה, ואף אחד לא יוכל להוציא מידו, כי אין לאף אחד ראייה שהוא אינו כהן אמיתי, וחברו התובע את המעות הוא כהן אמיתי. ועיין מגן אברהם (אורח חיים סימן רא ס"ק ד) שאין אנו מקפידים היום על הקדמת הכהן להיות ראשון בכל דבר מכוח מצות "וקדשתו" - המצוה לקדש את הכהן ולתת לו חלק בראש - כי אין אנו בקיאים ביחוס כהונה, ולא סומכים על החזקה.

ד. מנהג כהנים לעלות לקברי צדיקים. ה"שדי חמד" מציין מקורות רבים שכהנים נהגו לעלות לקברי צדיקים, וגדול כוח המנהג, כפי שראינו לעיל.

דעות האוסרים: א. הגירסא בספר הזוהר משובשת. ב"שדי חמד הביא מספר "בר

יוחאי" שכתב כי זו רשימה שכתב אחד על הגיליון, והיא דעת רבי חיים כהן בתוס' בכתובות, ונחלקו עליו בעלי התוס' שם. גם התוס' בכתובות (דף קג, ב) מדברים על עת פטירתו של רבי, ולא על עליה לקברו לאחר מכן. במסכת כתובות נאמר: "אותו היום שמת רבי, בטלה קדושה". לשון התוס' שם: "והרב רבי חיים כהן היה אומר, אלמלי הייתי כשנפטר רבנו תם הייתי מיטמא לו, דהאי בטלה קדושה דקאמר הכא היינו קדושת כהונה. וכן מוכח מדקאמר אותו היום, משמע אותו היום דוקא, ותו לא. ובהדיא אמר בירושלמי דמסכת ברכות בפרק מי שמתו, דכשמת רבי, אמרו אין כהונה היום. ואין נראה לרבי, דכמדומה לרבי דהתם מייירי בטומאת בית הפרס דרבנן, אבל טומאה דאוריתא לא". הרי לנו, שגם לדברי רבי חיים כהן מדובר רק בעת ההלויה מפני כבודו, ולא לאחר הקבורה לעלות על קברו. ולתוס' החולקים, גם בעת ההלויה הותרה רק טומאה דרבנן. וכן מוכח במסכת סנהדרין (סח, א) כשמת רבי אליעזר היה רבי עקיבא מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ. וכתבו התוס' שם: ומשום שרט לנפש ליכא, דמשום תורה קעביד". הרי כמו שניתן לעבור על ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם, כך ניתן לעבור על טומאה, בעת ההלויה בלבד. אבל לא לאחריה. גם המדרש (ילקוט שמעוני משלי) המספר על אליהו הנביא שהיה כהן, וטיפל בהבאתו לקבורה של רבי עקיבא לאחר שנהרג ע"י המלכות - אינו ראייה, כי גם שם מדובר בעת ההלויה ומשום כבודו וגם משום שהיה בגדר מת מצוה, שהרי הרוגי מלכות לא ניתנו לקבורה.

ב. דעת הראב"ד אינה מוסכמת, ולהלכה נפסק כרמב"ם, שגם בזמן הזה מזהרים הכהנים על טומאה למרות שכולנו טמאי מת.

ג. יש חשש שהיתר לכהנים ללכת לקברי צדיקים יוביל להיתר גורף ללכת לכל הקברים. מי יקבע לכהנים מי הוא צדיק אמיתי? (האדמו"ר רבי יחזקאל משינווא - מובא בהשמטה לסימן א במערכת ראש השנה לשדי חמד).

ד. לא ניתן להקל לכהני חזקה באיסורי תורה, כפי שלא יעלה על הדעת להתיר לכהני חזקה בימינו לשאת אשה גרושה. המוחזק לכהן אינו יכול לחלל כהונתו.

ה. יש חשש שמסביב למערה ישנם קברים נוספים, ואין לנו כל ידיעה בדבר אם ישנם קברים, ושל מי הם. סביר, שבמהלך הדורות היו רבים שבקשו להקבר ליד הצדיקים הגדולים. לאחרונה התפרסם, כי אחד הגדולים בין הכהנים בימינו - תושב העיר טבריה - התיר לכהנים להכנס לבית הכנסת הספרדי הבנוי על קבר רבי מאיר בעל הנס. ואמר, כי הקבר הוא במעמקי המערה, ואין חשש של טומאה רצוצה. העירו לו, כי בחפירות מסביב מצאו עצמות רבות של נפטרים שנקברו מסביב. יתכן, וכך המצב גם בקברי צדיקים אחרים.

דברי סיום

לסיום, אצטט קטע מן העלון "קול צופיך" (הגר"מ אליהו זצ"ל ובנו הרב שמואל שליט"א, מפרשת חיי שרה תשע"ג):

"מו"ר אבא זצ"ל היה מורה לכהנים כי מותר להם להיכנס לקבר רחל או למערת המכפלה או לקבר שמואל הרמתי, אבל לא לשאר קברי צדיקים. ואמר, כי לכהנים אסור להכנס לקברי צדיקים כמו לכל קבר אחר, אבל במקומות אלו הקברים נמצאים עמוק מאוד באדמה, ולכן מותר לכהנים להכנס לשם. והיה רגיל לומר, שפסק ההלכה הזה אינו לתושבי חברון, כיון שיש שם מרא דאתרא הרה"ג הרב דוב ליאור שליט"א... והוא חלק על פסק ההלכה הזה ואסר על הכהנים להכנס למערת המכפלה. ואמר הרב זצ"ל, כי תושבי חברון חייבים לשמוע לרב העיר שלהם. כעבור שנים נכנסו רבנים תושבי חברון למערה באישון לילה, ובדקו את המקומות וראו מה שראו, והרב עדו אלבה שליט"א כתב על כך ספר מדוע יש להתיר לכהנים להיכנס למערת המכפלה, והרב דב ליאור שליט"א נתן הסכמה לספר, אבל כתב בו כי המהדרים לא יכנסו לשם. לאחר שהרב ליאור נתן את הסכמתו, אמר הרב זצ"ל כי גם לתושבי חברון מותר להיכנס למערת המכפלה. לפני כמה שנים קדחו תושבי חברון שני חורים במקום שקדחו, על מנת לתת מקום לטומאה לצאת. ולפי זה, גם המהדרים יכולים כעת להיכנס למערת המכפלה... לאחר שחרור בית לחם במלחמת ששת הימים בא הרב זצ"ל [הגר"מ אליהו] לרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל, והסביר לו למה כהנים יכולים להכנס לקבר רחל, ואין בעיה של טומאת מת בדבר, כי רחל קבורה למטה, ואין למעלה בעיה של אוהל. וכן דעתו הקדושה שמותר לכהנים להכנס למערת המכפלה. שמע הרב צבי יהודה והשתכנע... לאחר שחזר משם הרב צבי יהודה, שאלו הרב: נו כננסת? וענה לרב: לא! נכון הסברת לי בטוב טעם ודעת שמותר, אבל היות שאבא שלי לא נכנס, אז גם אני לא נכנס. והרב שיבח מאוד תשובה זו."

הרי לנו כוחו של מנהג, להחמיר ולהקל!

